

Кадрі-заде З. І.,

студентка магістратури 1-го курсу

кафедра східної філології

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

**ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО
ТА ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА
КРИМСЬКИХ ТАТАР: ОСОБИСТИЙ ДОСВІД
ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЮ МОВАМИ**

Досвід роботи у якості перекладача в сфері образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар а також співпраця з Громадською організацією «Алем» [9] сприяли дослідженню та аналізу термінології кримськотатарської мови в відповідній галузі знань.

Важливо відзначити, що громадські організації, що працюють у сфері кримськотатарської культури, підтримують постійний зв'язок із фахівцями-філологами та носіями кримськотатарської мови. Це сприяє передачі певних смислів з однієї культури в іншу, об'єднанню громад і полегшенню інтеграційних процесів у державі. Спеціалісти здійснюють переклади на кримськотатарську мову або з неї, намагаються оперувати фаховою термінологією у різних галузях людської діяльності. Робота також зумовлена перехідним станом писемності мови до латинської абетки та проблемами відсутності відповідних орфографічних та орфоепічних довідників [14, с. 205–208]. Тому, на нашу переконливу думку, фундаментальні філологічні та лінгвістичні дослідження мають продовжуватись у вищих навчальних, наукових та дослідницьких установах.

За часи незалежності України, кримськотатарське декоративно-ужиткове мистецтво пройшло шлях від занепаду й руйнівного стану до відродження, популяризації серед кримських татар та гостей півострова. Це стало не лише символом Криму, але й виявилось важливою складовою його культурної спадщини. У післядепартаційні 90-ті роки процес відродження ювелірного мистецтва, мідного промисла, вишивки [5, 7], гончарства, килимарства та інших напрямків народної творчості виявився справжнім викликом та подвигом.

Наполегливість та відданість цієї справі привели до результатів: твори майстрів та художників кримськотатарського декоративно-ужиткового мистецтва стали відомими не лише в Криму, а й за його межами,

здобули популярність в Україні, Європі та в приватних колекціях світу [5, с. 265–266]. А у 2021 році елемент нематеріальної культурної спадщини «Орнек – кримськотатарський орнамент та знання про нього» був внесений ЮНЕСКО до «Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства» [9].

В результаті спільної роботи в соціо-культурному проєкті ГО Алем, який був пов'язаний з образотворчим та декоративно-ужитковим мистецтвом кримських татар, було здійснено переклади статей з української на кримськотатарську мову та було оброблено певний обсяг термінів [1, 2, 3, 5]. Складність перекладу полягала в тому, що деякі з термінів тільки в наш час почали активно входити в обіг мови або були забуті з причин депортації та занепаду ужиткового мистецтва, наприклад: репрезентативний список – *representativ cedvel*; нематеріальна культурна спадщина – *maddiy olmağan medeniy asabalıq*; загальноукраїнський культурний простір – *butünukrain medeniy alan*; високоворсовий килим – *yüksek havlı kilim*, або *halı*; майоліка – *sıg qaralama* або *seramik* то що.

Зазначимо, як в кримськотатарських, українських так й в іншомовних джерелах, напис одного й того ж терміну можна зустріти по-різному, наприклад: *maqlama* – *mıqlama* – *mıhlama*; *el-qar* – *el qarlagı*; *Qıran-qar* – *Qıran qarı* то що. Це пояснюється відсутністю певних слів у орфографічному словнику, або причетністю певним діалектам кримськотатарської мови та виконанням робіт по збору та фіксації назв предметів без знань кримськотатарської мови.

Окрім цього в інформаційному просторі є приклади недоречного або ймовірно прийнятного перекладу й з кримськотатарської мови. Один з яскравих прикладів є словосполучення **çabuvlu anter** (чабувлу антер), перекладений як «сукня з клинами» [13] або «клиновидна сукня». Справа у тому, що словом «джабу» клиновидні частини сукні, які призначені для придання об'ємності силуету. Але в кримськотатарській мові слово «джабу» в степовому діалекті перекладається як скатертина, покривало або закривання, а слово «кин» в кримськотатарській мові має інший еквівалент – **şına**. Хоча в словнику С. Усеїнова зазначено, що слово **şına** та **çabuv** є синонімічними, ми вирішили ознайомитись з етимологією слова **çabuv**. Визначивши за мету пошук значення та аналіз слова, була зроблена поетапна робота: по-перше, з'ясовано вживання словосполучення в кримськотатарській художній літературі – **çabuvlı qaftan** [12, 6]; по-друге зроблено аналіз словотворення – *çab-uv-lı*, вичленено корінь слова – *çab/çar*; по-третє, зроблено пошук слова в етимологічному словнику [4], де вказано декілька варіантів походження слова. Перший варіант позначає походження від вірменського слова *suñh*, в словнику вірменської мови [8] це слово перекладається як об'єм. За цим етимологічним ланцюжком можна припустити що словосполучення **çabuvlı anter**, з певною долею

вірогідності, перекладається як сукня з об'ємом, або сукня з об'ємними боковинами. Другий варіант має варіант тюркомовного слова **çap-ut**, де **çap** означає «накладати латку, або приєднувати частинами», а суфікс **-ut** є словотвірним суфіксом від дієслівної основи для створення іменника, тобто **-ut** та **-uv** мають однакову лексичну словотвірну функцію. Таким чином словосполучення **çabuvlı qaftan**, може мати декілька варіантів перекладу: сукня із запахом, сукня з об'ємними вставками, або сукня із клинами.

Наприкінці цього короткого опису досвіду перекладацької діяльності можна зробити декілька висновків:

1. Важливо ретельно аналізувати будь яку термінологію, та намагатись з'ясувати їх правильність та логічність.

2. Важливо здійснювати всебічне дослідження: застосовувати у роботі орфографічні та етимологічні словники, мати всебічний контакт з носіями-фахівцями образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва.

Для успішних інтеграційних процесів надзвичайно важливим є розуміння культурного спадку та цінностей корінного народу України, які ховаються у надрах мови, яка, нажаль, згідно з визначенням ЮНЕСКО має статус «severely endangered» [10] (під загрозою зникнення). Невипадковим є й той факт, що 2022–2032 роки було визначено у світі десятиліттям мов корінних народів [11]. Відродження мовлення в кримськотатарському середовищі та використання її в усіх галузях людської діяльності стає важливою ознакою існування мови. Успіх в цієї справі, безперечно, залежить не лише від стійкості носіїв цієї мови, але й від активної підтримки громадських, освітніх та державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Абдураманова С. Н. Жіноче покривало для голови – важливий компонент *традиційної кримськотатарської культури: за матеріалами фондів КРУ БІКЗ. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2012. Вип. 4. С. 121–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arpmpmn_2012_4_41

2. Аблаєва У. О. Еволюція головних уборів кримських татар (середина XVII – початок XXI століть). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія*. 2016, Вип. 2. С. 80–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuust_2016_2_14

3. Бавбекова І. А. Золоте шитво кримських татар XIX–XX століття. *Мистецтво, історія, сучасність, теорія*. 2010. Вип. 7. С. 184–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mist_2010_7_50

4. Відкритий етимологічний словник Турецької мови (Etimoloji Türkçe). URL: <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/%C3%A7ap>

5. Заатов І. А. Кримськотатарське образотворче декоративно-прикладне мистецтво ХХ ст. (генезіс, еволюція, стан), Доля, Сімферополь, 2002. С. 265–266.

6. Корпус кримськотатарської мови, пошук: «çabuvlı qaftan». URL: [Concordance \(sketchengine.eu\)](http://Concordance.sketchengine.eu)

7. Мустафаєва Е. Н. Відродження декоративно-ужиткового мистецтва кримських татар у Бахчисараї : збірник доповідей і тез. III Міжнародний тюркологічний симпозиум «Минуле – теперішнє – майбутнє кримських татар» (15–17 жовтня 2012 р., Сімферополь – Крим / Україна), Сімферополь, 2014. С. 407–414.

8. Словник вірменської мови. URL: <https://ru.glosbe.com/hy/ru/%D5%B9%D5%A1%D6%83>

9. Сайт ГО «Алем» «Орнек». URL: <https://www.ornek-crimea.com/alem-uk>

10. Сайт ЮНЕСКО. URL: https://en.wal.unesco.org/discover/languages?text=crimean&sort_by=title

11. Сайт ЮНЕСКО. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/12th-meeting-global-task-force-making-decade-action-indigenous-languages-idil-2022-2032>

12. Şemyi-zade E. Ashlan. 1959p. URL: <https://drive.google.com/drive/search?q=%C5%9Eemi>

13. Емінова В. Антер, фес і марама: Чим кримські татари можуть відповісти на День вишиванки. URL: https://ukrop.depo.ua/ukr/ukrop_luk/anter-fes-i-marama-chim-krimski-tatari-mozhut-vidpovisti-na-den-vishivanki-20180517775545

14. Емірова А. М. Кримськотатарська мова у соціолінгвістичному вимірі. *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь, 2010. № 183. С. 205–208.